В.І. Павлюк, канд. екон. наук

УЧАСТЬ ПІДПРИЄМСТВ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В ІНТЕГРАЦІЙНІЙ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглядаються об'єктивні основи, стан та особливості участі державних підприємств Міністерства оборони України в реалізації інтеграційної стратегії держави через призму їх конкурентоспроможності. Обґрунтовується необхідність більш активної, системної та цілеспрямованої ролі держави у підвищенні конкурентоспроможності підприємств оборонно-промислового комплексу для реалізації національних оборонних, стратегічних, економічних та інтеграційних цілей.

Essentials, situation and peculiarity of state company (owned by Defence of Ukraine) in realization of integration strategy is taken into consideration through prism of concurrency (competetiv eness). There is necessity of more active, systematic and target role of State in improving of competitiveness of company, owned by Ministry of Defense of Ukraine, in order to realize national, defensive, economic and integration goals.

В умовах проникнення міжнародних інтеграційних процесів в національну економіку будь-якої країни все більшою мірою проявляє себе прагнення кожної окремо взятої держави до підвищення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках як її окремих суб'єктів господарювання, так і національної економіки в цілому.

Економічний та соціальний розвиток держави стає все більш залежним від спроможності успішно конкурувати на світовому ринку як окремих суб'єктів, регіонів, так і цілих галузей національної економіки.

Особливу важливість визначення державних пріоритетів в розвитку національної економіки, які б створювали основні засади, напрямки та механізми підвищення конкурентоспроможності всіх національних учасників ринку, і в першу чергу – держави. Для України цей процес за різних причин уже надто затягнувся. Як наслідок Україна значною мірою втрачає свої позиції в конкурентному середовищі на міжнародних ринках товарів та послуг, стоїть осторонь від основних напрямків та форм інтеграційних процесів, у яких в системі сучасного міжнародного поділу праці переважно задіяні високорозвинені держави – лідери світової економіки.

Одним із небагатьох конкурентоспроможних секторів національної економіки на сьогодні ще залишається оборонна промисловість[1], до якої відноситься і значна частина державних підприємств Міністерства оборони України, які відіграють значну роль в реалізації міжнародного військово-технічного співробітництва та спроможні відігравати провідну роль в інтеграційній стратегії держави.

1 Українська оборонна промисловість завдяки активному експорту все ще складає конкурентоспроможний сектор вітчизняної економіки, а за деякими позиціями, без перебільшення, може грати роль торпеди, яка пробиватиме для держави шлях на той чи інший регіональний ринок. - Бондарчук С. Перспективи сучасного ВТС пов'язані з міжнародною кооперацією // Defense express.- 2009.- №1. - С.38-39.

Основними безумовними завданнями цих підприємств є підтримка в боєздатному стані основних видів озброєння та військової техніки Збройних Сил України, подовження термінів їх технічної придатності, ремонт та модернізація наявних видів та зразків озброєння та військової техніки. Проте протягом останніх десятиріч, внаслідок дії відомих чинників, левова частка продукції та послуг цих підприємств (в основному військово-технічного та подвійного призначення) іде на зовнішні ринки, що дозволяє Україні традиційно входити в першу десятку країн - провідних світових експортерів озброєння та військової техніки.

У виробничій сфері Міністерства оборони України сконцентровано значний технічний, інтелектуальний та потужний виробничий потенціал, який зосереджений на 215 державних і казенних підприємствах[1]. Найбільш потужна частина з них – це підприємства з ремонту авіаційної техніки та засобів забезпечення польотів, бронетанкової техніки та озброєння, ракетного і артилерійсько-стрілецького озброєння, автомобільної техніки, кораблів, суден та корабельних машин і механізмів, озброєння протиповітряної оборони, засобів зв'язку, інженерної техніки, техніки радіоелектронної боротьби та розвідки, ремонту та виготовлення засобів заправки, транспортування палива та пального.

Проте можливості виробничого потенціалу підприємств Міністерства оборони України в реалізації інтеграційної стратегії держави в цілому та міжнародного військово-технічного співробітництва зокрема, як реальний засіб підвищення конкурентоспроможності національної економіки на зовнішніх ринках, використовуються не повною мірою.

Вирішення цієї проблеми полягає в необхідності трансформації оборонної промисловості на основі світового досвіду з урахуванням національних особливостей. З метою вивчення проблемних питань підвищення конкурентоспроможності державних підприємств Міністерства оборони України та визначення шляхів їх подальшого розвитку цікавим може стати досвід розвинутих країн Заходу з вирішення проблем реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу.

Аналіз досвіду країн Європи, США та Росії дає підстави визначити декілька базових моментів, які дозволили їм забезпечити позитивні результати у вирішенні проблеми підвищення конкурентоспроможності:

- концентрація потенціалу оборонних підприємств шляхом формування промислових груп у пріоритетних галузях – авіаційна, ракетно-космічна, електронна тощо;
- проведення внутрішньої реорганізації оборонних підприємств, що увійшли до промислових груп;
- перегляд пріоритетів у створенні озброєння і військової техніки;
- економічне стимулювання оборонних підприємств;
- державне стимулювання діяльності підприємств з пошуку стратегічних партнерів та співпраці з ними;
- розвиток міжнародних програм співробітництва у сфері озброєнь і військової техніки;
- часткова приватизація державних підприємств.

[1] На шляху до перспективної моделі господарювання // Народна армія. - 22 грудня 2006 р.

З точки зору підвищення конкурентоспроможності національної економіки в інтеграційній стратегії держави особливо цікавим може стати досвід процесів реформування оборонної галузі країн – колишніх членів Організації Варшавського Договору. Для цих країн наміри прискорити інтеграційні процеси стали поштовхом до створення галузевих об'єднань та приватизації підприємств оборонної промисловості. В той же час, реформування оборонної галузі кожної з країн відбувалося із своїми особливостями. Так, глибока приватизація оборонної промисловості Чеської Республіки, у результаті якої була приватизована більшість оборонних підприємств, не стосується ремонтних заводів міністерства оборони Чеської Республіки.

Аналіз внутрішніх та зовнішніх чинників, які здійснюють вплив на економічний стан державних підприємств Міністерства оборони України та їх конкурентоспроможність дозволив визначити серед них найбільш впливові, такі як:

- незбалансованість структури виробництв підприємств, яка обумовлена різким зниженням рівня державного завантаження їх виробничих потужностей (від 50 до 10 відсотків);
- досить значний рівень зносу основних фондів через низькі темпи технологічного оновлення виробництв;
- низький рівень амортизаційних відрахувань (у середньому – 5%), що негативно впливає на темпи оновлення основних виробничих фондів в сучасних умовах;
- недостатня адаптація ремонтних підприємств до сучасних ринкових умов господарювання;
- низький рівень готовності підприємств до роботи за стандартами, які використовуються в країнах ЄС та НАТО;
- відсутність державного механізму пільгового довгострокового кредитування підприємств, які здатні випускати конкурентоспроможну продукцію;
- відсутність достатнього внутрішнього ринку продукції оборонного та подвійного призначення, що обумовлено низькими обсягами асигнувань на виконання державного оборонного замовлення;
- відсутність стратегічного планування видатків із державного бюджету на ремонт та модернізацію озброєння та військової техніки, яке здійснюється виключно на рік;
- недостатні обсяги фінансування державного оборонного замовлення та державного замовлення на ремонт і модернізацію озброєння та військової техніки;
- відсутність ефективних державних важелів стимулювання виконавців державного оборонного замовлення та державного замовлення;
- відсутність можливості державних підприємств Міноборони брати участь у виконанні довгострокових програм військово-технічного співробітництва внаслідок обмеження їх зовнішньоекономічної діяльності виключно через українських спецекспортерів.

Серед зовнішніх чинників, які найбільш негативно впливають на економічний стан державних підприємств Міноборони та їх можливість в реалізації інтеграційної стратегії держави, негативний вплив яких можливо хоча б частково нейтралізувати, необхідно виділити останніх три.

Перший чинник – недостатні обсяги фінансування державного оборонного замовлення та державного замовлення на ремонт і модернізацію озброєння та військової техніки.

На даний час, за оцінками українських фахівців, загальний обсяг озброєнь, що потребують заміни, сягає 50 %. Сучасні зразки озброєнь, які тим не менш за своїми характеристиками все ж поступаються кращим світовим зразкам, становлять лише 30 %, а не менше 70 % озброєнь потребують капітального ремонту.

В умовах, коли неможливим є забезпечення достатнього фінансування на закупівлю в необхідних обсягах сучасних зразків озброєння та військової техніки, є необхідність у концентрації частини фінансових ресурсів на підтриманні у боєздатному стані наявних зразків та проведенні їх модернізації. На даному етапі це є найбільш економічно доцільним варіантом. Державні підприємства Міноборони мають необхідний потенціал для виконання цих завдань.

Другий чинник – відсутність ефективних державних важелів стимулювання підприємств – виконавців державного оборонного замовлення, які в змозі виготовляти конкурентоспроможну продукцію.

Враховуючи низький рівень амортизаційних відрахувань та те, що можливості держави не дозволяють здійснювати інвестиції в розвиток та технічне переоснащення підприємств, єдиним джерелом впровадження нових технологій у виробництво, його реконструкцію та модернізацію, освоєння нової номенклатури продукції та проведення дослідно-конструкторських робіт на даний час є прибуток державних підприємств від господарської діяльності. Для високотехнологічних державних підприємств Міністерства оборони України, зокрема таких як авіаремонтні, з ремонту і модернізації озброєння протиповітряної оборони, засобів радіоелектронної боротьби, ракетного озброєння це у лічені роки призведе до втрати їх конкурентоспроможності на зовнішньому ринку.

Це також стосується і питання податку на землю для підприємств, які за своєю специфікою мають необхідність утримувати аеродроми, випробувальні та технологічні полігони тощо.

Третій чинник – відсутність можливості ремонтних підприємств Міноборони брати участь у виконанні довгострокових програм військово-технічного співробітництва внаслідок обмеження їх зовнішньоекономічної діяльності виключно через українських спецекспортерів.

З урахуванням досвіду розвинутих країн Заходу та країн Східної Європи з вирішення проблем реформування оборонної галузі, виконання завдань з реалізації військово-технічної політики України концепція Міністерства оборони України щодо державних підприємств, які належать до сфери його управління, повинна бути спрямована на створення оптимального, високотехнологічного комплексу підприємств, який повинен забезпечити підтримання боєздатності, технічного стану, продовження ресурсу та модернізацію основних видів та зразків озброєння і військової техніки Збройних Сил України.

З цією метою розроблено Програму реформування та розвитку державних підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України, і розпочаті заходи з її практичного виконання.

Програма передбачає забезпечення ефективного використання виробничого потенціалу державних підприємств для реалізації державних програм у сфері оборони держави, міжнародних угод з питань військового співробітництва та програм ринкової трансформації галузей економіки держави у напрямах:

- виконання ремонту, модернізації та продовження ресурсу озброєння, військової і спеціальної техніки Збройних Сил України;

- виконання заходів з утилізації озброєння і військової техніки, що виводиться з експлуатації та списується;

- розвиток експортних можливостей підприємств з ремонту озброєння і військової техніки та підвищення конкурентоспроможності їх продукції та послуг на зовнішньому ринку;

- втілення більш сучасних форм господарювання, адаптація державних підприємств до ринкових умов.

Основними завданнями Програми є:

- створення промислових груп із числа державних підприємству вигляді державних господарських об'єднань за галузевою ознакою для збереження, ефективного використання фондів державних підприємств, забезпечення концентрації функцій науково-технічного та виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності, виконання заходів з ремонту, модернізації та продовження ресурсу озброєння та військової техніки;

- раціональне завантаження виробничих потужностей державних підприємств, розвиток процесів внутрішньої та зовнішньої кооперації, диверсифікації та спеціалізації в рамках

корпоративної системи розподілу праці;

- збільшення обсягів виробництва на державних підприємствах та поліпшення фінансово-економічних показників їх діяльності;

- адаптація діяльності державних підприємств Міністерства оборони до міжнародних вимог та стандартів.

На цей час у Міністерстві оборони України втілюється практичне виконання цих заходів. За галузевим принципом Міністром оборони України створено 5 державних господарських об'єднань, до складу яких увійшли 133 державних підприємства. Зусилля створених державних господарських об'єднань спрямовані на:

- реалізацію єдиної довгострокової стратегії розвитку всіх підприємств - учасників державних господарських об'єднань;

- кардинальне поліпшення економічної ефективності роботи державних підприємств-учасників державних господарських об'єднань за рахунок проведення єдиної політики в організації управління, фінансово-економічної діяльності, ціноутворення та планування замовлень за пріоритетними напрямами їх діяльності;

- залучення та ефективне управління інвестиціями в освоєнні нових видів продукції, здійсненні наукових розробок, втіленні нових технологій;

- забезпечення виробничої кооперації між підприємствами-учасниками державних господарських об'єднань та зменшення залежності від зовнішніх постачальників;

- організацію участі підприємств-учасників об'єднань в реалізації міжнародних програм співробітництва у сфері озброєнь і військової техніки;

- підвищення конкурентоспроможності самих господарських об’єднань та їх підприємств-учасників як на національному так і на зовнішньому ринках.

Результати перших кроків у реалізації заходів Програми свідчать про правильність вибраного напрямку.

Комплекс заходів, спрямованих на реформування державних підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України, за умови їх успішної реалізації забезпечить створення необхідних засад, в першу чергу економічних, для посилення ролі і місця підприємств Міністерства оборони України в реалізації не тільки військово-технічної політики України, а й поглиблення інтеграційних процесів її національної економіки у систему міжнародного поділу праці з притаманними для цього основними конкурентними ознаками, критеріями та характеристиками.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 вересня 2008 року „Про невідкладні завдання щодо підвищення обороноздатності України", затверджене Указом Президента України № 2/2009 від 10 січня 2009 року відзначає недостатній рівень боєздатності Збройних Сил України, оснащення новітнім озброєнням і військовою технікою, що пов'язане з їх неналежним фінансуванням, яке є найнижчим серед європейських держав та не забезпечує розв'язання існуючих проблем Збройних Сил України. У зв’язку з цим саме зміцнення обороноздатності та вжиття практичних заходів з реалізації оборонної політики визначається одним із пріоритетів діяльності Кабінету Міністрів України, що повинно відкрити нові можливості для підприємств оборонно-промислового комплексу України та всієї національної економіки в підвищенні їх конкурентоспроможності на світовому ринку та успішному входженню в сучасні міжнародні інтеграційні процеси.